

УДК [373.016:811.111](477.85)

ТУМАК О. М.

аспірант кафедри практики англійської мови та методики її викладання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

РЕТРОСПЕКТИВА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА БУКОВИНІ (кінець XIX ст.)

Здійснено огляд наукових праць істориків, педагогів і методистів, присвячених Буковині часів Австро-Угорщини. Висвітлено основні фактори, які призвели до виникнення методики навчання англійської мови на Буковині, проаналізовані відповідні історичні документи та тогочасні підручники, а також подана періодизація розвитку методики навчання англійської мови на Буковині під час австро-угорського панування.

Ключові слова: методика навчання англійської мови, програма, навчальний план, підручник, періодизація.

Методика навчання англійської мови (далі – АМ), як будь-яка інша наука, успішно еволюціонує та прогресує завдяки знанням про свій історичний розвиток. Ці відомості викликають наукову зацікавленість теоретиків педагогіки, а також є складовою професійної компетенції сучасних вчителів-практиків АМ. Вивчення досвіду минулого, як позитивного, так і негативного, дає змогу проаналізувати процеси, які відбувалися багато років тому, оцінити роботу тогочасних фахівців і зробити певні висновки щодо подальшої праці на методичній ниві. Таким чином отримуємо можливість зрозуміти певні закономірності розвитку методики навчання АМ та глибше зануритися у суть концепцій навчання АМ в минулому, визначити їх переваги та недоліки.

Постановка проблеми. На даному етапі в Україні здійснено порівняно мало досліджень в галузі історії методики навчання іноземних мов. Серед праць вчених особливої уваги заслуговують докторські дисертації Б. І. Лабінської, О. Є. Місечко, М. М. Ветчиної і кандидатські дисертації А. Ю. Долапчі, М. І. Рігер, Л. Ю. Гульпи, О. О. Першукової та Н. В. Борисової. Однак вищезгадані роботи лише опосередковано торкаються нашої теми, оскільки проблема виникнення та розвитку методики навчання АМ на Буковині в австро-угорський період, не була об'єктом спеціального наукового дослідження. На нашу думку, дана тема може викликати науковий інтерес і потребує детального вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням історії Буковини досліджуваного періоду займалися історики, зокрема В. М. Ботушанський (досліджував сільське господарство Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.)), О. В. Добжанський (розглядав національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст.), А. І. Жуковський (описував історію Буковини від минулого до сучасності).

Освіті Буковини присвячені праці І. В. Житарюка (досліджував математичну освіту і науку Буковини та Північної Бесарабії в міжвоєнний період (1918–1940 рр.)), О. І. Пенішкевич (проаналізувала розвиток українського шкільництва на Буковині XVIII – початок XX ст.), Л. І. Кобилянської (охарактеризувала становлення і розвиток українських народних шкіл на Буковині (70-ті роки XIX – початок XX ст.)), І. М. Петрюк (досліджувала становлення і розвиток загальної середньої освіти на Буковині (кінець VIII – початок XX ст.)), Н. О. Гнесь (проаналізувала стан і розвиток фізичного виховання учнів народних шкіл Буковини (1868–1918 рр.)) та ін. Тенденціям

розвитку методики навчання іноземних мов у Західній Україні (друга половина XIX – перша половина XX ст.) присвячено праці Б. І. Лабінської.

Мета даної статті – висвітлити процес виникнення методики навчання АМ на Буковині, розкрити основні передумови зародження цього процесу та охарактеризувати періоди розвитку даного методичного феномену.

Виклад основного матеріалу. Перш за все зазначимо, що слово «методика» в педагогічному плані має три найпоширеніші вживання: 1) «методика» як навчальна дисципліна; 2) «методика» як освітня технологія і 3) «методика» як педагогічна наука. Саме наука методика буде фокусом нашого дослідження.

Методика як наука, з одного боку має характеристики, притаманні будь-якій науці (теоретичний фундамент, експериментальну базу, робоче поле для перевірки науково-обґрунтованих гіпотез), а з другого – специфічні об'єкти дослідження, що зумовлені особливостями самого предмета і шляхами оволодіння ним [6, с. 12].

На думку С. Ю. Ніколаєвої, методика як наука тісно пов'язана з концепцією навчального процесу, його основними компонентами, які й складають сукупність об'єктів вивчення та об'єктів дослідження. До основних компонентів навчального процесу відносяться: 1) навчаюча діяльність учителя; 2) навчальна діяльність учнів та 3) організація навчання [5, с. 43].

Навчання це акт взаємодії того, хто навчає, з тим, кого навчають, з метою передачі одним і засвоєння іншими соціального досвіду. Обидві сторони беруть активну участь у цій діяльності, але кожен по-своєму [5, с. 43].

Під організацією в широкому розумінні цього терміна маються на увазі такі фактори: мета навчання, його зміст, методи і технології, засоби навчання.

Тісна взаємодія усіх трьох компонентів робить навчальний процес ефективним. Отже, методика навчання іноземних мов і культур – це наука, яка вивчає цілі, зміст, методи і засоби навчання, а також способи учіння й виховання на матеріалі відповідної іноземної мови і культури. На відміну від загальної методики, яка займається вивченням закономірностей та особливостей процесу навчання будь-якої іноземної мови у будь-якому типі навчального закладу, методика навчання АМ є спеціальною методикою, що досліджує навчання конкретної іноземної мови і культури у певному типі навчального закладу з урахуванням мовних і мовленнєвих особливостей рідної мови і першої іноземної (англійської).

Разом з тим, методика навчання АМ – це не тільки теоретична наука, це щось на кшталт збірного поняття, яке поєднує в собі всі невід'ємні компоненти навчання АМ, описані вище. Отже, для того, щоб стверджувати про виникнення методики навчання АМ на певній території в обраному історичному періоді, потрібно засвідчити факти наявності процесу навчання АМ в закладах освіти, цілей, змісту, методів і засобів навчання АМ. Необхідну інформацію беремо з офіційних документів, віднайдених в Державному архіві Чернівецької області. Це програми і річні звіти шкіл Буковини, зразки листування Міністерства віросповідань та освіти Австро-Угорщини і Крайової Шкільної ради Буковини, а також тогочасні підручники з англійської мови, які зберігаються в Науковій бібліотеці Чернівецького національного університету.

Звернемося до історії виникнення в Європі методики навчання іноземних мов в цілому, а потім перейдемо до навчання АМ зокрема. Відомий російський методист В. Е. Раушенбах в своїй книзі «Короткий огляд основних методів навчання іноземних мов з I по XX ст.» зазначає, що навчання іноземних мов відомо з давніх часів. Протягом століть вироблялися різноманітні принципи і прийоми, розроблялися методи навчання, однак можна стверджувати, що методика як наука сформувалася в кінці XIX ст. Це пов'язують з розвитком базових для методики наук – експериментальної педагогіки, експериментальної психології, фонетики і фізіології [8, с. 3].

Враховуючи належність Буковини досліджуваного періоду до Австро-Угорської імперії, яка, в свою чергу, була повноцінним учасником світового та європейського життя, визначаємо існування загальних тенденцій притаманних всім європейським країнам та регіональних особливостей, що були характерні саме для краю і сукупно сприяли розвитку іншомовної освіти.

Після приєднання краю до Австро-Угорщини на Буковину переселилися чисельні представники різних національностей (німці, австрійці, євреї, поляки, липовани (російські старообрядці), словаки, вірмени, цигани) і край став найбільш багатонаціональним серед усіх австрійських провінцій (9 націй). Історики стверджують, що незважаючи на відмінність національного складу, мови, культури, традицій і звичаїв, усі жителі краю називали себе буковинцями і вносили елементи національної своєрідності в його економічне і духовне життя [3, с. 82]. На нашу думку, ця особливість Буковини була сприятливим чинником для розвитку вивчення іноземних мов у краї, де розмовляли різними мовами і толерантно ставилися до світових культур.

Важливими були революційні події на теренах Європи впродовж XIX ст. Результатом буржуазних революцій 1848-1849 рр., якими була охоплена Європа, стало становлення буржуазної демократії в більшості європейських країн. Утвердження буржуазних відносин у більшості держав, схожість соціально-економічного і суспільно-політичного ладу, становлення світового ринку, активні ділові, дипломатичні, революційні, культурні зв'язки, новий рівень засобів комунікації обумовлювали виникнення тенденції взаємодії та зближення культур.

Більшість істориків поділяють думку, що приєднання Буковини до Австро-Угорщини мало позитивний вплив на культурно-освітній розвиток краю. Зокрема О. В. Добржанський переконаний, що найбільш яскраво цей процес зазнає активізації з початку 70-х років XIX ст. Школу відділено від церкви і підпорядковано крайовій шкільній раді та міністерству віросповідань і освіти. Вводиться обов'язкове семирічне навчання дітей, кількість шкіл зростає.

Дослідниця історії буковинського шкільництва О. Пенішкевич зауважує, що «так звана «весна народів» у Європі не обминула й буковинських українців» [7, с. 29]. Однак вчена змушена констатувати, що прагнення до знань українців Буковини гальмувалося низкою складних об'єктивних і суб'єктивних причин. Разом з тим О. Пенішкевич робить висновок, що «незважаючи на несприятливі обставини, потяг українців Буковини, її національної еліти до політичного, культурного та освітнього прогресу був сильнішим за них» [7, с. 33]. Важливим чинником було створення культурно-освітніх та учительських товариств на теренах краю («Руська Бесіда», «Руська Рада», «Народний дім», «Руська школа», «Взаємна поміч буковинських та галицьких учителів та учительок», «Вільна організація українських вчителів Буковини»), а також інтенсивний розвиток політичної та педагогічної преси Буковини.

Завдяки законам 1867–1869 рр. держава підпорядкувала собі народну освіту, утвердила її світський характер, обмежила вплив церкви, змінилися діяльність шкіл, статуси вчителів, почала функціонувати нова система управління народною освітою.

Здійснивши огляд тогочасних програмних документів загальноосвітніх закладів краю, ми помітили збільшення кількості навчальних годин, виділених на вивчення іноземних мов. Саме в цей період класична освіта, тобто навчання латинської і грецької мов, відходять на другий план. Такі процеси перекликаються з освітніми тенденціями у всіх європейських країнах кінця XIX ст. Раушенбах наголошує на потребі в реальній освіті, підготовці корисних для суспільства професій. Вчений пов'язує це з розвитком точних і природничих наук, а те, що питання про вивчення іноземних мов було

особливо гострим, пояснює тим, що древні мови символізували стару гуманітарну освіту, в той час, коли сучасні мови мали відображати нові напрями [8, с. 57].

Таким чином, в звітах Буковинських шкіл серед обов'язкових предметів знаходимо німецьку, польську, французьку та італійську мови. Однак факт вивчення англійської мови зафіксовано тільки в річному звіті за 1872 р., а саме це відбулося в Чернівецькій греко-католицькій чоловічій реальній школі (Griechisch-orientalische Ober-Real-Schule) [2]. Цю дату вважаємо початком становлення методики навчання АМ на Буковині.

Помічено, в навчальних програмах чоловічої реальної школи м. Чернівці значна увага приділяється англійській мові. Досить детально описані вимоги до вивчення цієї мови та вказані очікувані результати учнів. Подаються підручники, за якими вивчалася англійська мова, і навіть можна знайти дані про аутентичні твори англомовних авторів, що були наявні в бібліотеці школи. В деяких програмних документах знаходимо відомості про метод, за яким навчали іноземні мови на той час. Наприклад в програмі за 1897 р. зазначено, що на заняттях сучасних іноземних мов застосовувався так званий «аналітичний прямий» метод (analytisch-direkten Methode) [1, с. 49]. Це дослівний переклад, адже, як відомо, в методичній літературі не існує такого терміну. Припускаємо, мається на увазі текстуально-перекладний метод (адже аналітика була основою перекладних методів) з елементами прямого методу, який тільки починав здобувати популярність в Європі.

Починаючи з 1900-х років предмет АМ з'являється в програмах і навчальних планах інших шкіл краю. Переважно це жіночі ліцеї та гімназії. Аналіз річних звітів жіночих ліцеїв дає змогу виокремити методичні аспекти навчання англійської мови: знання морфології і найважливіших синтаксичних правил; опрацювання на заняттях лексики, характерної для професій молодих жінок; правильна вимова; формування навичок та розвиток вмінь у говорінні та використанні набутих знань у повсякденних ситуаціях; розуміння писемної мови; вправність в усному використанні мови для застосування її ученицями на занятті та в певних життєвих ситуаціях; розуміння прозових та не надто складних поетичних творів; знайомство з англійською літературою за допомогою читання, ознайомлення з видатними творами літератури, починаючи від Шекспіра, а також огляд розвитку літератури від епохи Єлизавети; оволодіння графічними та орфографічними навичками письма; уміння перекладати з англійської мови на німецьку та рідну мову учениць.

Стосовно засобів навчання АМ, у річних звітах про навчальну діяльність цих шкіл також знаходимо інформацію про підручники, якими користувалися в той час: Гаспі Т. «Англійська розмовна граматика» (Gaspey T. «Englische Conversations Grammatik»), Баудіш Ю., Кельнер Л. «Англійська граматика Зонненбурга. 2-ге видання» (Baudisch J., Kellner L. «Sonnenburg Englische Grammatik. 2. Aufl.»), Свобода В. «Основний підручник з англійської мови для реальних шкіл» (Swoboda Wilhelm, «Elementarbuch der englische Sprache für Realschulen»), Свобода В. «Англійська хрестоматія» (Swoboda Wilhelm, «English Reader»), Еллінгер Дж., Батлер А. «Підручник з англійської мови» (Ellinger J., Butler A. J. «Lehrbuch der englische Sprache»), Свобода В. «Підручник з англійської мови для жіночих ліцеїв та інших вищих жіночих шкіл» (W. Swobodas «Lehrbuch der englischen Sprache für Mädchenlyzeen und andere höhere Mädchenschulen») та ін. Більшість цих книг збереглися до наших днів і маємо змогу ознайомитися з ними та проаналізувати їх зміст, що дасть більш цілісну картину щодо процесу навчання АМ на Буковині в зазначений історичний період.

Загалом процес розвитку методики навчання АМ на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. поділено нами на три основні етапи, що характеризуються часовими межами й сутнісними особливостями розвитку мети, змісту, форм та методів навчання

АМ в школах краю: 1872–1890 рр. – зародження методики навчання АМ; 1890–1908 рр. – становлення методики навчання АМ; 1908–1918 рр. – подальший розвиток методики навчання АМ. Наша періодизація закінчується 1918 роком, тобто періодом розпаду Австро-Угорщини і приєднанням Буковини до складу Румунії [9, с. 236].

Висновки. Таким чином можна стверджувати, що методика АМ розпочала своє становлення на Буковині в кінці ХІХ ст. Про це свідчить наявність цілей, змісту, методів і засобів навчання АМ, а також способи учіння й виховання на матеріалі АМ. У віднайдених програмних документах та річних звітах описано мету навчання АМ, а саме формування навичок і розвиток умінь в різних аспектах АМ. Спочатку найбільше уваги приділяється теоретичним знанням з граматики та навичкам читання. Однак методика навчання АМ на Буковині поступово розвивається і чільне місце займають практичні цілі, а саме говоріння і письмове мовлення. Ця тенденція знаходить своє відображення в офіційних документах і в новоукладених підручниках з АМ. Виникнення методики навчання АМ на Буковині відбулося внаслідок панівних в Європі освітніх тенденцій, а також завдяки суспільному розвитку регіону, що зазнавав значного впливу із заходу у всіх сферах життя. Так само і розвиток даного методичного явища був віддзеркаленням подій, що відбувалися в ті революційні часи. Разом з тим, навчання АМ на Буковині в зазначений історичний період мало свої закономірності і нашим завданням буде визначити ці закономірності в подальшому науковому дослідженні.

Список використаної літератури

1. XXXLV. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz. Veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1897–1898. – Czernowitz : R. Ekhardt'sche k. k. Universitäts-Buchdruckerei, 1898. – 86 S.
2. Achter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz. Veröffentlicht von Dr. Wenzel Korn. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1872. – 149 S.
3. Буковина: історичний нарис / В. М. Ботушанський, О. В. Добржанський, Ю. І. Макар та ін. – Чернівці : Зелена Буковина, 1998. – 416 с.
4. Лабінська Б. І. Історичні нариси з методики навчання іноземних мов на західноукраїнських землях (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.): монографія / Б. І. Лабінська. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – 384 с.
5. Методика навчання іноземних мов і культур : теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Є. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2013. – 590 с.
6. Пассов, Е. И., Кузовлева, Н. Е. Урок иностранного языка. — М.: Феникс, Глосса-Пресс, 2010. — 640 с.
7. Пенішкевич О. І. Розвиток українського шкільництва на Буковині (ХVІІІ – початок ХХ ст.): монографія / О. Д. Пенішкевич. – Чернівці: Рута, 2002. – 520 с.
8. Раушенбах В. Э. Краткий обзор методов преподавания иностранных языков с I по XX век / Валентин Эдуардович Раушенбах. М. : Высш. шк., 1971. – 112 с.
9. Тумак О. М. Критерії визначення етапів розвитку методики навчання англійської мови в закладах освіти Буковини (кінець ХІХ – початок ХХ століть) / О. М. Тумак // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2016. – № 4. – С. 233–239.

References

1. XXXLV Yearly report of the Greek-orthodox Higher-Real School in Chernivtsi. Published by the Director at the close of the school year 1897–1898. *XXXLV. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz. Veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1897–1898.* (1898). Chernivtsi: R. Ekhardt'sche k. k. Universitäts-Buchdruckerei (in Germ.).
2. The eighth Yearly report of the Greek-orthodox Higher-Real School in Chernivtsi. Published by the Director Wenzel Korn. *Achter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz. Veröffentlicht von Dr. Wenzel Korn.* (1872). Chernivtsi: Rudolf Eckhardt (in Germ.).
3. Botushanskyi, V. M., Dobrzhanskyi, O. V., Makar Yu. I. (1998). Bukovyna. A Historical essay. *Bukovyna. Istorychnyi narys.* Chernivtsi: Zelena Bukovyna (in Ukr.).
4. Labinska, B. (2013). Historical Essays on the methodology of teaching foreign languages in the Western Ukrainian lands (the second half of the XIX–the first half of the XX century) *Istorychni narysy z metodyky*

- navchannia inozemnykh mov na zakhidnoukrayinskykh zemliakh (druga polovyna XIX–persha polovyna XX st.)*. Kyiv, Ukraine: KNLU (in Ukr.).
5. Bigych, O. B., Borysko, N. F., Boretska, G. Ye. Methodology of teaching foreign languages and cultures: theory and practice. A textbook for classical, pedagogical and linguistic universities. *Metodyka navchannya inozemnykh mov i kul'tur : teoriya i praktyka : pidruchnyk dlya stud. klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv*. (2013). Kyiv: Lenvit (in Ukr.).
 6. Passov, Ye. I., Kuzovleva, N. Ye. A Foreign language lesson. *Urok inostrannogo yazyka*. (2010). Moscow: Phoenix (in Rus.).
 7. Penishkevych, O. I. The development of the Ukrainian education in Bukovyna (XVIII – early XX century). *Rozvytok ukrayinskoho shkilnytstva na Bukovyni (XVIII – pochatok XX st.)*. Chernivtsi: Ruta, 2002 (in Ukr.).
 8. Raushenbakh, V. E. A Short overview of foreign languages teaching methods from the 1st till 20th century. *Kratky obzor metodov prepodavannya ynostrannykh yazykov s I po XX vek*. (1971). Moscow: Vysshaya shkola (in Rus.).
 9. Tumak, O. M. (2016) The Criteria for determining stages of the development of English teaching methods in Bukovyna (late XIX – early XX centuries). *Kryteriyi vyznachennya etapiv rozvytku metodyky navchannya anhliys'koyi movy v zakladakh osvity Bukovyny (kinets' XIX – pochatok XX stolit'*. Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Seriya: Pedahohika, 4, 233–239 (in Ukr.).

TUMAK O. M.

Post graduate student, Department of English practice and English teaching methodology, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

RETROSPECTIVE OF ENGLISH TEACHING METHODS IN BUKOVYNA (LATE NINETEENTH CENTURY).

Abstract. Introduction. *The origin and development of English teaching methods in Bukovyna (in the late XIX – early XX centuries) has not been the topic of specialized scientific research.*

The Purpose *is to describe the process of the emergence of English teaching methods in Bukovyna in the late XIX century, to reveal the main preconditions of the origin of this process and to characterize the periods of the development of the given methodological phenomenon.*

Methods. *General scientific and empirical research methods have been used. The critical analysis of educational documents, curricula and textbooks in English, approved by the Ministry of Education and Religion of Austria-Hungary in the between 1869 and 1918, has been made. We have studied the funds of the State Archive of Chernivtsi region. The hermeneutic method was used in an attempt to preserve the authentic verbatim content of the translation and interpretation exactly as it was understood by the contemporary authors, using the conceptual categories apparatus of those times and keeping the original language in the titles of the textbooks.*

Results. *The origin of the English teaching methodology in Bukovyna in late XIX century was preconditioned by historical, social and pedagogical tendencies of the epoch and general foreign language teaching methodology in Europe. Austro-Hungarian occupation of the land Bukovyna had an important impact on the general educational processes in the region and the development of English teaching methods in particular. English first appeared in the schools' curricula in 1972 in Chernivtsi gr.-or. real school. Soon this subject was studied in other schools of Bukovyna. The development of English teaching methods continued till 1918 when the monarchy collapsed and Bukovyna was occupied by Romania.*

Originality. *New documents and literature have been presented which were not used in scientific pursuits before and the contribution into the development of the regional pedagogical and historical education has been made.*

Conclusion. *The methodology of teaching English in Bukovyna developed rapidly and was influenced by general European educational trends. The methods transformed from translational ones to more advanced direct methods. The objectives of English teaching transitioned from theoretical knowledge of grammar and reading skills to more practical speaking and writing.*

Keywords: *English teaching methods, curriculum, syllabus, textbook, periods.*

*Одержано редакцією 19.03.2017 р.
Прийнято до публікації 25.03.2017 р.*